

Krzysztof Karsznicki

Program ochrony świadka w Polsce na tle regulacji prawnych innych państw członkowskich Unii Europejskiej

Streszczenie

Artykuł zawiera opis środków prawnych stanowiących ramy polskiego programu ochrony świadka w ujęciu komparatywnym z programami ochrony innych państw członkowskich Unii Europejskiej. Z analizy prawno-porównawczej wyłania się słaby stan polskiego programu ochrony świadka, który w rzeczywistości skierowany jest głównie do świadków koronnych, a więc „skruszonych” przestępców, zamiast obejmować wszystkich zagrożonych świadków, zwłaszcza tych, którzy nigdy nie weszli w kolizję z prawem, a zgodnie z ustawowym obowiązkiem złożyli zeznania, narażając się na odwet ze strony świata przestępczego.

Wprowadzenie

Przepisy polskiego kodeksu postępowania karnego nakładają na każdą osobę, która posiada wiadomości mające znaczenie dla sprawy, obowiązek stawiennictwa na każde wezwanie i złożenia zeznań (art. 177 § 1 k.p.k.). Pozycja procesowa świadka jest zupełnie inna niż pozycja procesowa oskarżonego przede wszystkim dlatego, że odmiennie niż oskarżony – nie może odmówić złożenia zeznań.

Przewidziane są tylko nieliczne wyjątki od tej zasady. W szczególności dotyczy to świadka będącego duchownym, ale tylko co do faktów, których dowiedział się podczas spowiedzi, oraz adwokata, ale tylko co do faktów, których dowiedział się, udzielając porady prawnej lub prowadząc sprawę (art. 178 k.p.k.). Zakazany źródłem dowodowym jest również świadek, który odmówił zeznań jako osoba najbliższa dla oskarżonego albo jako oskarżony w innej sprawie (art. 182 k.p.k.), oraz świadek, który odmówił odpowiedzi na pytanie, uzasadniając swą decyzję możliwością narażenia siebie lub osoby dla niego najbliższej na odpowiedzialność karną (art. 183 k.p.k.), ale tylko w zakresie tego pytania.

Skoro państwo nakłada na świadka obowiązek złożenia zeznań, to tym samym państwo powinno zapewnić świadkowi i jego najbliższym członkom

rodziny odpowiednie gwarancje bezpieczeństwa. W przeciwnym razie świadek będzie unikał obowiązku złożenia zeznań bądź złoży zeznania odbiegające od jego rzeczywistej wiedzy i poczynionych spostrzeżeń na temat przestępstwa.

Określone w art. 2 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności¹ prawo każdego człowieka do życia oznacza dla organów państwowych obowiązek wprowadzenia skutecznych środków zapewniających obywatelom bezpieczeństwo, w tym także odpowiedniego ukształtowania procedur karnych.

Klasyfikacja świadków w zależności od ich statusu prawnego

W Polsce nie ma spójnego programu ochrony świadka. Różnorakie środki ochrony regulowane są w kilku aktach prawnych różnej rangi (od ustaw po zarządzenia Komendanta Głównego Policji). Zakres ochrony osoby składającej zeznania w postępowaniu karnym zależy przede wszystkim od tego, jaki status prawny taka osoba posiada.

Na podstawie kompleksowej analizy przepisów kodeksu karnego, kodeksu postępowania karnego oraz ustawy o świadku koronnym można wyodrębnić: świadka o statusie zwyczajnym, świadka anonimowego, świadka koronnego i tzw. *quasi*-świadka koronnego.

Świadek o statusie zwyczajnym

Jest to najczęściej występująca w procesie kategoria świadków. Świadkiem może być pokrzywdzony, ale może być także osoba w żaden sposób niezwiązana ani ze sprawcą przestępstwa, ani z pokrzywdzonym, ani nawet z samym przestępstwem, która jest w posiadaniu informacji mogących mieć znaczenie dla prowadzonego postępowania karnego. W posiadanie tych informacji mogła wejść na przykład z racji swojej obecności podczas zaistniałego przestępstwa, wykonywania swoich obowiązków zawodowych lub słuchając relacji lub rozmów. Może nie posiadać nawet żadnych wiadomości, ale została dopuszczana w takim charakterze przez organ procesowy. W odróżnieniu od świadka anonimowego nie można jej ochronić poprzez utajnienie danych osobowych, gdyż treść jej zeznań, która musi być jawna dla oskarżonego, i tak prowadziłaby do jej dekonspiracji.

---

¹ Dz. U. z 1993 r., Nr 61, poz. 284 z późn. zm.

Świadek anonimowy

Taki status nadawany jest świadkom w przypadku uzasadnionej obawy niebezpieczeństwa dla ich życia, zdrowia, wolności albo mienia w znacznych rozmiarach związanego ze złożeniem zeznań (art. 184 § 1 k.p.k.). Nadanie jednak tego statusu ogranicza się tylko do osób, których zeznania nie pozwolą przestępcom ich zidentyfikować. W przeciwnym razie utajnianie danych personalnych nie miałoby sensu. Na przykład utajnienie danych personalnych w zasadzie nie będzie miało zastosowania wobec pokrzywdzonych. Natomiast idealnym adresatem takiego rozwiązania są te osoby, które zupełnie przypadkowo stały się obserwatorem jakiegoś zdarzenia i treść ich zeznań w żaden sposób nie pozwoli sprawcom domyślić się, kto je składał.

Świadek koronny

Jest to osoba, która wcześniej popełniała przestępstwa, ma status podejrzanego w sprawie karnej i została dopuszczona jako „skruszony” przestępca do składania zeznań w charakterze świadka. Instytucję świadka koronnego można zastosować tylko w sprawach o najpoważniejsze przestępstwa, które ustawa z dnia 25 czerwca 1997 r. o świadku koronnym² precyzyjnie wymienia oraz w sprawach o przestępstwa popełnione w zorganizowanej grupie albo związku mających na celu popełnianie przestępstw. Zgodnie z treścią art. 3 ust. 1 ustawy, można dopuścić dowód z zeznań świadka koronnego, jeżeli łącznie zostały spełnione następujące warunki:

- do chwili wniesienia aktu oskarżenia do sądu jako podejrzany w swoich wyjaśnieniach przekazał informacje, które mogą przyczynić się do ujawnienia okoliczności przestępstwa, wykrycia pozostałych sprawców, ujawnienia dalszych przestępstw lub zapobieżenia im, a także ujawnił majątek swój oraz znany mu majątek pozostałych sprawców przestępstwa,
- podejrzany zobowiązał się do złożenia przed sądem wyczerpujących zeznań dotyczących osób uczestniczących w przestępstwie oraz pozostałych okoliczności popełnienia przestępstwa.

Przepisów ustawy nie stosuje się do podejrzanego, który w związku z udziałem w przestępstwie popełnionym w zorganizowanej grupie albo związku mających na celu ich popełnienie:

- usiłował popełnić albo popełnił zbrodnię zabójstwa lub współdziałał w popełnieniu takiej zbrodni,
- nakłaniał inną osobę do popełnienia czynu zabronionego, określonego w katalogu ustawy, w celu skierowania przeciwko niej postępowania karnego,

---

² Dz. U. Nr 36, poz. 232 ze zm.

- kierował zorganizowaną grupą albo związkiem mającymi na celu popełnienie przestępstwa.

W razie wydania przez sąd postanowienia o dopuszczeniu dowodu z zeznań świadka koronnego, prokurator sporządza kopie materiałów dotyczących tej osoby i wyłącza do odrębnego postępowania, które następnie zawieszają. Zawieszenie postępowania prokuratorskiego trwa do czasu prawomocnego zakończenia sprawy sądowej przeciwko pozostałym sprawcom, przeciwko którym świadek koronny zeznawał. W ciągu 14 dni od dnia uprawomocnienia się wyroku przeciwko pozostałym sprawcom prokurator wydaje postanowienie o umorzeniu w sprawie przeciwko świadkowi koronnemu, gdyż na podstawie art. 9 ustawy sprawca nie podlega karze za przestępstwa, w których uczestniczył i które jako świadek koronny ujawnił.

Umorzenie postępowania wobec świadka koronnego nie będzie możliwe, jeżeli w toku postępowania:

- zeznał nieprawdę lub zataił prawdę co do istotnych okoliczności sprawy albo odmówił zeznań przed sądem,
- popełnił nowe przestępstwo, działając w zorganizowanej grupie albo związku mających na celu popełnienie przestępstwa,
- zataił majątek swój oraz znany mu majątek pozostałych członków zorganizowanej grupy przestępczej.

Quasi-świadek koronny

W polskim systemie prawa karnego funkcjonuje również instytucja zwana umownie instytucją tzw. „małego” świadka koronnego, opisana w art. 60 § 3 i 4 k.k.

Zgodnie z treścią art. 60 § 3 k.k., sąd obligatoryjnie stosuje nadzwyczajne złagodzenie kary, a nawet może warunkowo zawiesić jej wykonanie w stosunku do sprawcy współdziałającego z innymi osobami w popełnieniu przestępstwa, jeżeli ujawni on wobec organu powołanego do ścigania przestępstw informacje dotyczące osób uczestniczących w popełnieniu przestępstwa oraz istotne okoliczności jego popełnienia.

Na podstawie art. 60 § 4 k.k. sąd na wniosek prokuratora może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary, a nawet warunkowo zawiesić jej wykonanie w stosunku do sprawcy przestępstwa, który – niezależnie od wyjaśnień złożonych w swojej sprawie – ujawnił przed organem ścigania i przedstawił istotne okoliczności, nieznanne dotychczas temu organowi, przestępstwa zagrożonego karą powyżej 5 lat pozbawienia wolności.

W wypadkach tych (§ 3 i 4) sąd, wymierzając karę pozbawienia wolności do lat 5, może warunkowo zawiesić jej wykonanie na okres próby wynoszący do 10 lat.

Zakres ochrony świadka – katalog możliwych środków prawnych

Podstawy prawne zastosowania w Polsce wybranych środków ochrony świadka i jego najbliższych są umiejscowione w różnych aktach prawnych. Różnorodność środków ochrony i zakres ich stosowania w zależności od kategorii świadków skłania do pewnych ocen i refleksji. Pozwala też na dokonanie pewnej gradacji środków. Do środków służących zapewnieniu bezpieczeństwa świadka należą:

- zastrzeżenie danych dotyczących miejsca zamieszkania do wyłącznej wiadomości prokuratora lub sądu (art. 191 § 3 k.p.k.),
- zachowanie w tajemnicy okoliczności umożliwiających ujawnienie tożsamości świadka (art. 184 § 1 k.p.k.),
- możliwość przesłuchania świadka w warunkach wideokonferencji (art. 177 § 1a k.p.k.),
- ochrona osobista (na podstawie przepisów ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji³, w stosunku do świadka koronnego – na podstawie art. 14 ust. 1 ustawy o świadku koronnym),
- zmiana miejsca pobytu lub zatrudnienia (na podstawie art. 14 ust. 1 ustawy o świadku koronnym),
- zmiana tożsamości świadka (na podstawie art. 14 ust. 1 ustawy o świadku koronnym),
- przeprowadzenie operacji plastycznej mającej na celu zmianę wyglądu (art. 14 ust. 1 ustawy o świadku koronnym),
- pomoc finansowa na pokrycie kosztów uzyskania świadczeń opieki zdrowotnej (art. 14 ust. 1b ustawy o świadku koronnym),
- pomoc finansowa na pokrycie kosztów utrzymania w razie niemożności zatrudnienia (art. 14 ust. 2 ustawy o świadku koronnym).

Zastrzeżenie danych dotyczących miejsca zamieszkania do wyłącznej wiadomości prokuratora lub sądu

W Polsce środek ten może być zastosowany wobec każdego świadka, jeżeli tylko zachodzi uzasadniona obawa użycia przemocy lub groźby bezprawnej wobec świadka lub osoby najbliższej w związku z jego czynnościami. Pisma procesowe doręcza się wówczas do instytucji, w której świadek jest zatrudniony, lub na inny wskazany przez niego adres.

Z dokładnej analizy przepisu wynika, że zastosowanie tego rodzaju środka nie rodzi żadnych problemów organizacyjnych i technicznych. Z drugiej

---

³ Dz. U. z 2011 r., Nr 287, poz. 1687 ze zm.

jednak strony nie jest to środek dający pełny komfort bezpieczeństwa, gdyż dla zdeterminowanych przestępców ustalenie miejsca zamieszkania świadka nigdy nie będzie stanowić większych problemów. Dlatego środek ten – zastosowany jako jedyny – nie spełni na pewno swojej roli w przypadku prowadzenia śledztw przeciwko najgroźniejszym przestępcom. Coraz częściej postuluje się zmianę tego przepisu poprzez wprowadzenie instytucji zastrzeżenia danych umożliwiających lokalizację miejsca pobytu świadka.

Systemy prawne innych państw członkowskich Unii Europejskiej także przewidują możliwość zastrzeżenia danych dotyczących miejsca zamieszkania do wyłącznej wiadomości prokuratora lub sądu, przy czym np. w Belgii⁴ możliwe jest zastrzeżenie także innych danych. W Finlandii z kolei możliwe jest utajnienie – poza adresem zamieszkania – adresu zatrudnienia, adresu szkół, do których uczęszczają dzieci, miejsc posiadanych nieruchomości itp.⁵. W Hiszpanii środek ten jest stosowany nie tylko wobec świadków, lecz także wobec biegłych, ekspertów i tłumaczy.

Zachowanie w tajemnicy okoliczności umożliwiających ujawnienie tożsamości świadka (świadek anonimowy)

Środek ten powinien mieć zastosowanie wyłącznie wobec osoby, która była przypadkowym świadkiem przestępstwa bądź przypadkowo weszła w posiadanie istotnych dla śledztwa informacji, a wszelkie okoliczności wskazują na to, że złożone przez nią zeznania nie noszą w sobie zagrożenia jej dekonspiracji. Chodzi więc o taką sytuację, że oskarżony po zapoznaniu się z treścią zeznań świadka anonimowego nie będzie w stanie zidentyfikować go.

Instytucja świadka anonimowego została uregulowana w art. 184 k.p.k. Zgodnie z jego treścią – w przypadku uzasadnionej obawy niebezpieczeństwa dla życia, zdrowia, wolności albo mienia w znacznych rozmiarach świadka lub osoby dla niego najbliższej, prokurator w postępowaniu przygotowawczym lub sąd w postępowaniu sądowym może wydać postanowienie o zachowaniu w tajemnicy okoliczności umożliwiających ujawnienie tożsamości świadka, w tym danych osobowych, jeżeli nie mają one znaczenia dla rozstrzygnięcia w sprawie”.

W tajemnicy można zatem zachować nie tylko dane osobowe, ale także wszelkie dane z protokołu, w tym fragmenty zeznań, które mogłyby zdemaskować świadka. Mając jednak na uwadze prawo do obrony oskarżonego, ustawodawca świadomie wskazał, że możliwe jest utajnienie tylko takich da-

---

⁴ Belgian Penal Procedure Code (art. 75 bis).

⁵ Act on the Population Information System and the certificate services of the Population Register Centre (661/2009), sections 36 and 37; Criminal Procedure Act (689/1997).

nych, które nie mają żadnego znaczenia dla rozstrzygnięcia w sprawie. Przykładowo fragment zeznań, w którym świadek informuje, że „widział przebieg zajścia z okien zakładu fotograficznego, w którym pracuje” kwalifikuje się do utajnienia, gdyż na jego podstawie oskarżony byłby w stanie ustalić tożsamość świadka. Utajnienie takiego fragmentu zeznań nie narusza w żaden sposób praw oskarżonego do obrony, ponieważ fragment ten nie ma żadnego znaczenia dla rozstrzygnięcia w sprawie.

Odrębny problem stanowi przesłuchanie świadka anonimowego przez sąd na rozprawie. Możliwości przesłuchania wskazano przykładowo w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 czerwca 2003 r. w sprawie postępowania o zachowanie w tajemnicy okoliczności umożliwiających ujawnienie tożsamości świadka oraz sposobu postępowania z protokołami z zeznań tego świadka⁶. Przede wszystkim możliwe jest wykorzystanie urządzeń technicznych pozwalających na transmisję zeznań świadka z innego miejsca na salę rozpraw przy zdeformowanym wizerunku i głosie. Można także zastosować prostsze metody maskujące (przebranie, charakteryzacja, parawany itp.).

Instytucja świadka anonimowego znana jest także w innych państwach członkowskich Unii Europejskiej (Austria, Francja, Belgia, Bułgaria, Czechy, Estonia, Holandia, Hiszpania, Litwa, Portugalia, Słowacja, Wielka Brytania, Węgry, Włochy). We Francji⁷ instytucję tę można zastosować w sprawach dotyczących przestępstw zagrożonych karą co najmniej 3 lat pozbawienia wolności, w Belgii⁸ i w Grecji⁹ tylko w sprawach dotyczących terroryzmu, przestępczości zorganizowanej, handlu ludźmi, rozbojów z użyciem broni palnej. W pozostałych państwach nie ma takich ograniczeń, warunkiem zastosowania jest realne zagrożenie dla życia, zdrowia, majątku świadka i jego członków najbliższej rodziny w związku ze złożeniem zeznań. W Danii i Belgii nie jest możliwe utajnienie fragmentów zeznań, zeznania są w pełni jawne, a utajnienie może dotyczyć tylko danych personalnych. Instytucja świadka anonimowego nie występuje w Rumunii, Finlandii i na Cyprze¹⁰.

Przesłuchanie świadka w warunkach wideokonferencji

Możliwość przesłuchania świadka na odległość przy użyciu urządzeń technicznych daje przepis art. 177 § 1a k.p.k. Zastosowanie tego środka może wchodzić w grę w przypadku przesłuchania świadka anonimowego

---

⁶ Dz. U. Nr 108, poz. 1024.

⁷ Art. 706–58 and 706–61 of the French Code of criminal procedure (Law No. 2002 307 of 4 March 2002).

⁸ Art. 86 and 189 bis Penal Procedure Code.

⁹ Paragraph 2 of art. 9 of Law 2928/2001.

¹⁰ Według informacji przekazanych przez Eurojust.

(przy zdeformowanym obrazie i dźwięku), jak również w przypadku świadka, który jest znany oskarżonemu, ale obawia się stawiennictwa w sądzie i nie chce ujawnić miejsca swojego aktualnego pobytu. Środek ten bardzo często znajduje zastosowanie w przypadku pokrzywdzonych cudzoziemców, którzy powrócili do ojczystego kraju przed zakończeniem postępowania karnego i obawiają się przyjazdu do Polski w celu złożenia ponownych zeznań przed sądem. W tym jednak przypadku podstawę prawną stanowi Konwencja o pomocy prawnej pomiędzy Państwami Członkowskimi UE z 2000 r.¹¹ lub Drugi Protokół Dodatkowy z dnia 8 listopada 2001 r. do Konwencji o pomocy prawnej w sprawach karnych z 1959 r.¹².

Spośród wszystkich państw członkowskich Unii Europejskiej tylko Grecja nie posiada regulacji prawnej, stanowiącej podstawę do przesłuchania w warunkach wideokonferencji w ramach międzynarodowej pomocy prawnej¹³.

Ochrona osobista

Ochroną osobistą obejmuje się świadków lub osoby dla nich najbliższe, w przypadku zagrożenia ich życia lub zdrowia. Jeżeli jest to świadek koronny lub osoby dla niego najbliższe, przyznanie takiej ochrony wynika z treści art. 14 ust. 1 ustawy o świadku koronnym. Za ochronę w tym przypadku odpowiada Komendant Główny Policji.

Jeżeli zagrożony jest inny świadek lub osoba dla niego najbliższa, ochrona osobista jest realizowana w oparciu o przepisy ustawy o Policji oraz przepisy zarządzenia PF 810 Komendanta Głównego Policji z dnia 15 lipca 2005 r. Za ochronę takich osób odpowiada właściwy miejscowo Komendant Wojewódzki Policji. Sposób realizacji ochrony osobistej jest taki sam zarówno wobec świadka koronnego, jak i świadka o statusie zwyczajnym. Jeżeli zachodzi taka konieczność, funkcjonariusze Policji przebywają wspólnie w mieszkaniu z osobami zagrożonymi.

Najdłuższy do tej pory zarejestrowany w Polsce okres ochrony osoby zagrożonej to okres 15 lat, który nadal trwa i jego długość związana jest z przewlekłością postępowania karnego, które się toczy. Dotychczasowe doświadczenia wykazują, że zagrożenie powoli wygasa po zakończeniu procesu. Największe zagrożenie występuje podczas trwania postępowania karnego, gdyż przestępcy chcą wpłynąć na zmianę treści zeznań.

Wszystkie państwa członkowskie Unii Europejskiej zapewniają ochronę osobistą dla zagrożonych osób (nie tylko świadków).

---

¹¹ Dz. U. z 2007 r., Nr 135, poz. 950.

¹² Dz. U. z 2004 r., Nr 139, poz. 1476.

¹³ Na podstawie informacji przekazanej przez greckiego przedstawiciela w Eurojust.

Zmiana tożsamości

W polskich warunkach zmiana tożsamości jest możliwa tylko w odniesieniu do świadka koronnego („skruszonego” przestępcy). W celu maksymalnej ochrony przed ujawnieniem wszelkich informacji związanych z tym trudnym zabiegiem stworzono takie regulacje prawne, które od pełnej wiedzy na ten temat odcinają nawet osoby odpowiedzialne za zmianę tożsamości i przygotowanie nowych dokumentów. Otóż, osoby odpowiedzialne za przygotowanie nowych dokumentów absolutnie nie znają starych danych personalnych. Tworzą jakby nową tożsamość dla nowej osoby, nie mając informacji o tym, kim te osoby były wcześniej. Nie ma więc styczności w jednym miejscu pomiędzy danymi osobowymi starymi a nowymi. Stare dane osobowe nadal istnieją w zasobach różnych instytucji i one nie znikają.

Oryginalne dokumenty świadka koronnego pozostają w depozycie Komendy Głównej Policji na wypadek roszczeń cywilnych wobec niego. Świadek koronny nie jest bowiem zwolniony z odpowiedzialności cywilnej i na czas procesów cywilnych wydawane są stare dokumenty. Tak samo dzieje się podczas postępowań spadkowych dotyczących dziedziczenia.

Zmiana tożsamości jest prawnie dopuszczalna w Grecji¹⁴ (w sprawach dotyczących terroryzmu, handlu ludźmi i przestępczości zorganizowanej), na Węgrzech, w Wielkiej Brytanii, we Włoszech, w Słowenii, w Słowacji, na Łotwie, w Hiszpanii, w Holandii (tylko tymczasowo i dotyczy wyłącznie zmiany imienia i nazwiska, nie można zmienić daty i miejsca urodzenia), w Czechach, w Rumunii, w Bułgarii, w Finlandii, w Belgii, w Danii i na Cyprze. W Austrii świadkowie otrzymują nową tożsamość, ale gdy tylko program ochrony się kończy, mogą wrócić do dawnych danych personalnych. Większość jednak świadków pozostaje przy nowych imionach i nazwiskach. W wymienionych powyżej państwach zmiana tożsamości jest możliwa w stosunku do wszystkich świadków i ich najbliższych, którzy są poważnie zagrożeni ze strony przestępców w związku ze złożeniem zeznań. W Polsce z kolei zmiana tożsamości jest tylko możliwa wobec świadka koronnego, a więc „skruszonego” przestępcy. Z możliwości tej nie mają szans skorzystać inni świadkowie. Zmiana tożsamości nie jest prawnie dopuszczalna we Francji¹⁵.

Zmiana miejsca zamieszkania (pobytu) lub zatrudnienia

Zmiana miejsca zamieszkania (pobytu) świadka jest możliwa zarówno w obrębie terytorium Polski, jak i poza jej granicami. Ten środek ochrony jest

---

¹⁴ Art. 9 of Law 2928/2001 as amended by art. 8 of 3875/2010.

¹⁵ Według danych przekazanych przez Eurojust.

możliwy do zastosowania wobec wszystkich kategorii świadków, nie tylko wobec świadka koronnego, choć wprost i najbardziej precyzyjnie wyraża to art. 14 ust. 1 ustawy o świadku koronnym

Jeżeli relokacja świadka za granicę jest połączona ze zmianą tożsamości, to najpierw dokonuje się zmiany tożsamości w Polsce, a dopiero później dokonuje się relokacji świadka już przy zmienionych danych personalnych.

Ochrona świadka za granicą odbywa się na podstawie zawieranych porozumień pomiędzy organami centralnymi policji dwóch zainteresowanych państw. Porozumienie takie jest zawierane w każdej indywidualnej sprawie. Wyjątkiem jest Litwa, z którą Polska podpisała porozumienie o charakterze ogólnym regulujące zakres i warunki współpracy w tym zakresie. Stronami porozumienia były ministerstwa spraw wewnętrznych obu państw. Zawarcie porozumień jest możliwe nie tylko w Europie, ale także z państwami całego świata. Koszty ochrony ponosi państwo wysyłające. Dotychczas żadne z państw nie odmówiło zawarcia porozumienia w zarejestrowanych sprawach.

W większości państw członkowskich Unii Europejskiej relokacja zagrożonego świadka wraz z rodziną jest prawnie dopuszczalna. W Czechach możliwe jest nawet zastosowanie tego środka ochrony wobec biegłych, ekspertów i tłumaczy¹⁶. Wyjątkiem jest natomiast Francja, gdzie system prawny nie przewiduje relokacji świadka do innego kraju. Niektóre z państw zdecydowały się na zawieranie porozumień w każdej indywidualnej sprawie dotyczącej zagrożonego świadka, a niektóre uznały, że najlepszym rozwiązaniem będzie zawarcie umów międzynarodowych regulujących ogólne zasady takiej współpracy dotyczącej relokacji świadka (np. Litwa, Łotwa i Estonia).

Przeprowadzenie operacji plastycznej

Przeprowadzenie operacji plastycznej w Polsce jest możliwe wyłącznie w odniesieniu do świadka koronnego (na podstawie art. 14 ust. 1 ustawy o świadku koronnym). Środek ten nie był dotychczas w warunkach polskich wykorzystywany¹⁷. Składają się na to dwie podstawowe przyczyny. Po pierwsze – podczas procesu świadek koronny nie może zmienić wizerunku i dopiero po procesie jest to możliwe, a wtedy, na ogół, po dłuższym okresie zagrożenie powoli wygasa. Wystarczającym środkiem ochrony jest relokacja i zmiana danych personalnych. Po drugie – przy obecnych możliwościach charakterystyki można tak zmienić wizerunek, że przeprowadzenie operacji

---

¹⁶ Act No. 137/2001 Coll., on the Special Protection of Witnesses and other persons in connection with criminal proceedings.

¹⁷ Według informacji Zarządu Programu Ochrony Świadka KGP.

staje się zbędne. Zdarzało się natomiast wielokrotnie w praktyce, że usuwano świadkom koronnym tatuaże i na ich miejsce wprowadzano inne.

Przeprowadzenie operacji zmieniającej wygląd nie jest możliwe w Grecji, we Francji, w Belgii, na Cyprze, we Włoszech, w Słowenii i na Węgrzech. W pozostałych państwach UE jest to możliwe od strony prawnej, choć rzadko stosowane.

Pomoc finansowa na pokrycie kosztów uzyskania świadczeń opieki zdrowotnej oraz pomoc finansowa przeznaczona na pokrycie kosztów utrzymania (w razie niemożności zatrudnienia)

Zastosowanie tych środków jest możliwe w warunkach polskich wyłącznie w odniesieniu do świadka koronnego i osób dla niego najbliższych. Żaden z aktów prawnych nie przewiduje zastosowania tych środków w odniesieniu do innych świadków. Wyjątkiem są ofiary handlu ludźmi, wobec których od 2005 r. wdrożono specjalny program wsparcia realizowany wspólnie przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i organizację pozarządową „La Strada”. W ramach tego programu ofiara ma zagwarantowane bezpieczne zakwaterowanie, opiekę medyczną, psychologiczną i prawną oraz możliwość uczestniczenia w kursie przygotowującym do zawodu. W innych państwach Unii Europejskiej pomoc finansowa skierowana jest do wszystkich zagrożonych świadków, niezależnie od ich statusu prawnego.

Pośród państw Unii Europejskiej tylko Cypr, Finlandia, Francja, Wielka Brytania i Włochy nie mają w ogóle regulacji prawnych dotyczących pomocy finansowej udzielanej zagrożonym świadkom. Systemy prawne pozostałych państw UE przewidują taką pomoc. W większości przypadków czas udzielania tego rodzaju pomocy trwa do chwili znalezienia bezpiecznej pracy przez świadka, pozwalającej na utrzymanie siebie i rodziny. Wysokość miesięcznego świadczenia finansowego odpowiada zazwyczaj kosztom miesięcznego utrzymania. W Słowenii okres świadczenia pomocy finansowej trwa zwykle 6 miesięcy z możliwością przedłużenia o dalsze 6 miesięcy. Jest to kwota, która pozwala zaspokoić podstawowe potrzeby życiowe. Jednocześnie osoba objęta ochroną uczestniczy w bezpłatnym programie edukacyjnym i szkoleniach przygotowujących do wykonywania nowego zawodu¹⁸. W Rumunii tego rodzaju program szkoleniowy obejmuje także członków rodziny świadka¹⁹. W Bułgarii poza pomocą finansową świadek otrzymuje bezpłatną pomoc medyczną, psychologiczną i prawną²⁰. W Słowacji pomoc obejmuje miesięczne uposażenie w wysokości 6-tygodniowego minimum socjalnego,

---

¹⁸ Art. 29 of the Witness Protection Act in Slovenia.

¹⁹ Art. 12 § 3 letter of the Law 682/2002 concerning the protection of witnesses.

²⁰ Law for the protection of persons endangered in connection with criminal proceedings.

ubezpieczenie, opiekę medyczną i prawną. Okres udzielania pomocy trwa aż do czasu znalezienia świadkowi pracy zapewniającej niezależność finansową (z reguły 2 lata). Państwo jest zaangażowane w poszukiwanie pracy dla świadka²¹.

Wnioski i uwagi

Przygotowany przez państwo spójny program ochrony świadka powinien mieć na celu ochronę każdego zagrożonego świadka oraz zabezpieczenie prawidłowego toku postępowania karnego. Powinien zawierać szeroki katalog środków ochrony, dobieranych przez właściwe organy stosownie do skali zagrożenia w konkretnym przypadku. Katalog środków ochrony powinien być adresowany do wszystkich realnie zagrożonych świadków i osób dla nich najbliższych, a nie tylko do świadków koronnych. W programie powinien być również uwzględniony czas ochrony, obejmujący niekiedy również okres po wydaniu prawomocnego wyroku. Ochroną powinny zajmować się wyspecjalizowane jednostki organizacyjne policji.

Na polskim przykładzie widać, że w największym zakresie z opisanych środków ochrony korzysta świadek koronny, a więc „skruszony” przestępca. Tylko świadek koronny może liczyć bowiem na zmianę tożsamości, operację plastyczną, a nawet pomoc finansową przewidzianą na pokrycie kosztów uzyskania świadczeń opieki zdrowotnej oraz na pokrycie kosztów utrzymania w razie niemożności zatrudnienia. Środki te powinny być adresowane również do innych świadków, realnie zagrożonych z uwagi na złożenie zeznań. Ich sytuacja prawna jest o wiele trudniejsza, mimo że nigdy – w odróżnieniu od świadków koronnych – nie popełnili przestępstw. Polska na tle innych państw UE jest tu wyjątkiem. W innych państwach adresatem programu ochrony jest każda osoba, która jest realnie zagrożona z uwagi na złożenie zeznań obciążających sprawców przestępstw.

Przepisy powinny również gwarantować świadkom pomoc psychologiczną w niezbędnym zakresie. W przypadku cudzoziemców, którzy jako świadkowie składali zeznania w obcym kraju, powinna być zagwarantowana ochrona zarówno w tym kraju, jak i w kraju ojczystym. Wymaga to ścisłej współpracy obu państw.

W polskich warunkach instytucja świadka koronnego sprawdziła się i należy ją ocenić pozytywnie (choć nie brak głosów krytycznych i zapewne słusznych, zwłaszcza w tych śledztwach, gdzie w sposób niewłaściwy zweryfikowano zeznania świadków koronnych). Dzięki jej zastosowaniu zostały rozbite najgroźniejsze grupy przestępcze. Należy jednak podjąć zdecydowane działania zmierzające do stworzenia takiego samego programu ochro-

---

²¹ Coll. on protection on witness, Act no. 256/1998, section 7, § 8.

ny wobec innych świadków, a zwłaszcza pokrzywdzonych i to nie tylko podczas procesu, ale również po jego zakończeniu.

Witness protection programme in Poland as compared to regulations applicable in other Member States of the European Union

Abstract

This paper describes legislative measures, which constitute frameworks for the Polish witness protection programme, benchmarked against the protection programmes in force in other Member States of the European Union. The comparative legal analysis reveals weaknesses of the Polish programme that is targeted at crown witnesses or “remorseful” perpetrators specifically rather than at all witnesses at risk, including particularly those who did not violate any law but made testimonies as required by law thereby exposing themselves to possible retaliation from the criminal population.